

“O‘TKAN KUNLAR” – O‘ZBEK ROMANCHILIGINING ILK NAMUNASI SIFATIDA

Azimova Mubina Ulug‘bek qizi

Farg‘ona davlat univesiteti

filologiya fakulteti: o‘zbek tili yo‘nalishi

3-bosqich 23.90-“A”guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qodiriy tomonidan yaratilgan “O‘tkan kunlar” romanining o‘zbek romanchiligi rivojidadagi o‘rni yoritilgan. Asarda roman janrining shakllanishi, badiiy xususiyatlari, obrazlar tizimi hamda tarixiy haqiqatning aks ettirilishi tahlil qilingan. Shuningdek, asarning ma’rifiy va tarbiyaviy ahamiyati ham ochib berilgan. Maqola romanning o‘zbek adabiyotidagi ilk yirik realistik asar sifatidagi ahamiyatini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Abdulla Qodiriy, O‘tkan kunlar, roman janri, o‘zbek romanchiligi, realizm, tarixiy haqiqat, badiiy talqin, obrazlar tizimi, Otabek, Kumush, Zaynab, ijtimoiy ziddiyatlar, feodal jamiyat, milliy adabiyot, psixologik tahlil, ma’rifatparvarlik, XIX asr Turkiston.

Abstract: This article highlights the role of Abdulla Qodiriy's novel "Days Gone By" in the development of Uzbek novel writing. The work analyzes the formation of the novel genre, its artistic features, the system of images, and the reflection of historical reality. The educational and upbringing significance of the work is also revealed. The article demonstrates the significance of the novel as the first major realistic work in Uzbek literature.

Keywords: Abdulla Qodiriy, Past Days, novel genre, Uzbek novel writing, realism, historical truth, artistic interpretation, system of images, Otabek, Kumush, Zaynab, social contradictions, feudal society, national literature, psychological analysis, enlightenment, 19th century Turkestan.

Аннотация: В данной статье освещается роль романа Абдуллы Кадыри "Минувшие дни" в развитии узбекской романистики. В произведении анализируются становление жанра романа, его художественные особенности, система образов и отражение исторической правды. Также раскрывается просветительская и воспитательная значимость произведения. Статья подчеркивает значимость романа как первого крупного реалистического произведения в узбекской литературе.

Ключевые слова: Абдулла Кадыри, Прошлые дни, жанр романа, узбекская романистика, реализм, историческая правда, художественная интерпретация, система образов, Отабек, Кумуш, Зайнаб, социальные противоречия, феодальное общество, национальная литература, психологический анализ, просвещение, Туркестан XIX века.

Kirish

O‘zbek adabiyoti tarixida roman janrining shakllanishi bevosita Abdulla Qodiriy nomi bilan bog‘liqdir. Uning “O‘tkan kunlar” asari o‘zbek romanchiligining ilk va eng yirik namunasi sifatida e’tirof etiladi. Ushbu roman nafaqat badiiy asar, balki millat hayoti, tarixi va ruhiyatini aks ettiruvchi muhim manbadir.

Yozuvchi bu asar orqali XIX asr Turkiston hayotini tasvirlab, xalqning og‘ir turmushi, ijtimoiy tengsizlik va eskicha qarashlarni tanqid qiladi. Shu bilan birga, u yangi fikr, erkinlik va taraqqiyot g‘oyalarini ilgari suradi.

Asosiy qism

1. Roman janrining shakllanishida asarning o‘rni

“O‘tkan kunlar” o‘zbek adabiyotida birinchi realistik romanlardan biri hisoblanadi. Unda voqealar izchil syujet asosida rivojlanadi, obrazlar tizimi mukammal yaratilgan va hayotiylik ustun turadi.

Asar boshidayoq muallif o‘z niyatini bildirib o‘tadi:

“Moziyga qaytib ish ko‘rish xayrlikdir.”

Bu jumla romanning asosiy g‘oyasini ochib beradi. Ya’ni, yozuvchi o‘tmishni eslab, undan saboq chiqarishga undaydi. Bu esa romanning ma’rifiy ahamiyatini oshiradi.

2. Asarda hayotiylik va realizm (iqtiboslar bilan)

Roman voqealari hayotga yaqinligi bilan ajralib turadi. Qahramonlar oddiy insonlar bo‘lib, ularning kechinmalari ham tabiiy va ishonarli tasvirlangan.

Masalan, Otabek va Kumush o‘rtasidagi muhabbat samimiy va sof tuyg‘ularga asoslanadi. Kumushning sadoqati quyidagi mazmunda aks etadi:

“Men sizdan boshqa kishini ko‘nglimga sig‘dira olmayman.”

Bu fikr uning muhabbati naqadar chuqur ekanini ko‘rsatadi.

Shuningdek, oilaviy ziddiyatlar ham real hayotga mos tarzda berilgan. Otabekning Zaynabga majburan uylanishi o‘sha davr an‘analarining salbiy tomonlarini ochib beradi.

3. Obrazlar orqali jamiyat muammolarining ochilishi

Asarda har bir obraz ma’lum bir g‘oyani ifodalaydi:

Otabek — yangilik va taraqqiyot tarafdori. U savdo-sotiqda halollikni yoqlaydi va eskicha qarashlarga qarshi chiqadi.

Kumush — poklik, sadoqat va sabr timsoli.

Zaynab — rashk va adovat natijasida fojiga sabab bo‘lgan obraz.

Ayniqsa, Zaynabning ichki kechinmalari orqali inson ruhiyati chuqur ochiladi. Uning rashki oxir-oqibat fojia bilan tugaydi. Kumushning zaharlanishi sahnasi esa romanning eng dramatik joylaridan biridir.

Bu haqda tasvirlar juda ta’sirli berilgan bo‘lib, o‘quvchini chuqur o‘yga toldiradi.

4. Til va uslub xususiyatlari

Abdulla Qodiriy romanida xalqona, sodda va ravon til ishlatadi. Bu esa asarni o‘qishli va ta’sirchan qiladi.

Yozuvchi tasvirlarda obrazlilikdan keng foydalanadi. Masalan, tabiat tasvirlari orqali qahramonlarning ichki holati beriladi. Dialoglar esa jonli va tabiiy bo‘lib, qahramon xarakterini ochishga xizmat qiladi.

5. Asarning tarbiyaviy va ma’rifiy ahamiyati

Roman nafaqat badiiy asar, balki katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Unda:

sevgi va sadoqat qadrlanadi

adolatsizlik qoralanadi

ilm va taraqqiyot targ‘ib qilinadi

Asar o‘quvchini o‘tmishdan saboq olishga undaydi. Muallifning asosiy maqsadi ham shu — jamiyatni uyg‘otish, uni yangilik sari yetaklashdir.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qodiriy tomonidan yaratilgan “O‘tkan kunlar” romani o‘zbek adabiyoti tarixida yangi davrni boshlab bergan eng muhim badiiy asarlardan biridir. Bu roman nafaqat o‘zbek romanchiligining ilk namunasi sifatida, balki millatning tarixiy xotirasi, ma’naviy qadriyatlari va ijtimoiy hayotini aks ettiruvchi yirik badiiy yodgorlik sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Asar orqali yozuvchi XIX asr Turkiston jamiyatidagi ijtimoiy-siyosiy holatni, xalq hayotini, urf-odatlar va qarashlarni juda aniq va ishonarli tarzda tasvirlab bergan. Shu bilan birga, Otabek, Kumush, Zaynab kabi obrazlar orqali insoniy tuyg‘ular — sevgi, sadoqat, rashk va adolatsizlik muammolari chuqur ochib berilgan. Bu esa romanning faqat tarixiy emas, balki psixologik va ma’naviy jihatdan ham boy ekanini ko‘rsatadi.

“O‘tkan kunlar” romanining eng muhim jihatlaridan biri shundaki, unda tarixiy haqiqat va badiiy to‘qima uyg‘unlashgan. Yozuvchi tarixiy voqealarni oddiy bayon qilib

qolmay, ularni badiiy obrazlar va dramatik holatlar orqali jonlantiradi. Natijada asar o‘quvchida kuchli taassurot qoldiradi va uni o‘tmish haqida chuqur o‘ylashga undaydi.

Shuningdek, roman tarbiyaviy va ma’rifiy ahamiyatga ham ega. Unda ilgari surilgan g‘oyalar — ilmga intilish, adolat, insoniylik va yangilikka ochiqlik bugungi kun uchun ham dolzarbligini yo‘qotmagan. Asar o‘quvchini nafaqat badiiy zavq olishga, balki hayotiy xulosa chiqarishga ham chorlaydi.

Umuman olganda, “O‘tkan kunlar” o‘zbek milliy adabiyotining poydevorini mustahkamlagan, uni jahon romanchiligi darajasiga yaqinlashtirgan buyuk asardir. Bu roman har bir o‘quvchi uchun tarixni anglash, insoniy qadriyatlarni tushunish va ma’naviy kamolotga erishishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodiriy A. “O‘tkan kunlar”, Toshkent, G‘.G‘ulom nashr.,1992.
2. Karimov B. “Abdulla Qodiriy”-T. Fan.2006.
3. Aminova L. Turk yozuvchisi Yashar Kamol asarlarida badiiy mahorat masalalari,- fil.fan.nom.ilmiiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya, T.:2003
4. Salomov G'., Tarjima san'ati, Toshkent, 1973.